

ТРЕТИ МАРТ – БЪДЕЩЕ ПРЕЗ МИНАЛОТО

Проф. д-р Нина Дюлгерова

В: Дума, 2 март 2007 г.

Малко са хората, които не искат да знаят своето бъдеще, но всеки човек и всяка държава имат бъдеще, което се основава на минало, от което не може да избяга. То е потънало в мрак и многобройни неизвестни, които с времето не намаляват, а напротив, се увеличават. Утвърдени постулати и доскоро неоспорими аксиоми рухват под напора на новото, което не иска да се повтаря, а да търси и формира нови, различни символи и митове. Въпреки това има факти и явления, които остават най-вече в обществената история, чиято същност е обвързана с изграждането и запазването на националната памет. Възможностите за разнообразни и противоречиви интерпретации са безкрайни, но същностната характеристика на явлението остава. По този начин може да се интерпретира и темата за българския национален празник 3 март, която тази година е подчинена на 130-годишната от началото на руско-турската война 1877-1878 г.

Всяка година в началото на март започват споровете “за” и “против” датата 3 март – националният празник на България. Под въпрос се поставя не толкова самият факт – освобождението на България от османска власт в резултат на руско-турската война 1877-1878 г., колкото нейното превръщане в официална дата. През последното десетилетие интерпретациите на политическите и дипломатическите събития, свързани с 3 март 1878 г., преминават през широкия спектър от възхвалата до отрицанието. Утвърдената до 1989 г. теза за “братята-освободители” през следващия период се сблъсква с тезата за “окупаторите” и “натрапниците”. Според нея българският народ, единствен сред балканските, определя датата на своята окупация за свой национален празник.

От дистанция на времето 3 март не би трябвало да вълнува толкова обществото с оглед евроатлантическите приоритети на българското

общество. Историческото минало, обвързано с руските военни победи, Сан-Стефанския български идеал и Берлинската подялба на Балканите, отдавна е предмет на научни дискусии и интерпретации. Политиканското превъзнасяне или елиминиране на факти и събития от този период поставят под съмнение не толкова националната дата, колкото зрелостта на българското общество да възприема 3 март като важна дипломатическа стъпка към възстановяването на българската държавност. От 3 март тръгва сложния и противоречив път на България, която от трибутарното Княжество през царството и народната република достига до републиката, която равностойно участва в евроатлантическите процеси на 21 век.

Емоциите в България по повод 3 март са неизменно свързани с Русия и нейното място в българската история. Независимо от нейния държавен статут (Руска или Съветска империя) присъствието ѝ в българската история и политика не може да бъде елиминирано. Велика държава или суперсила тя неизбежно и в повечето случаи определящо присъства в българската държава до началото на 90-те години на XX в.

В годините на прехода нихилизмът е водещ коректив в политическите, икономическите и социалните процеси в посткомунистическа България. Трети март остава национален празник, но се превръща и в удобен повод за проверка на политически позиции и морал. Атенатите през септември 2001 г. преобръщат света, но също така изтласкват на заден план актуалните за 90-те години настроения и процеси. Освен това новата политическа конфигурация в България създава позитивната възможност да се засили тенденцията към възприемане на Русия вече не толкова като светъл или омразен образ от миналото, колкото като изгоден в политически или икономически план международен партньор.

Не може да бъде елиминиран фактът, че утвърждаващия се нов световен ред преминава по познат сценарий, който през последните векове непрекъснато се повтаря. Битката за власт концентрира познати субекти, нови акценти, но и предсказуеми ориентири. Евразия и Близкият Изток са, за

пореден път през последните векове, основен обект на геостратегически интереси на глобалните и регионалните играчи. Москва не само активно участва, но през последните месеци се възползва успешно от най-сериозното си оръжие – енергийните ресурси и транспортните коридори.

Основните врагове/партньори (Русия и САЩ) повтарят ситуация от 18 - началото на 19 век. В нея Англия (вместо САЩ) обединява държавите от „европейския концерт” в битката срещу Руската империя за влияние в „болния човек край Босфора”¹. Тогава, както и сега, Русия е ненавистният враг/партньор, необходим в конюнктурните конфигурации, енергийните планове и регионалните сценарии.

Членството на България в Европейския съюз и НАТО инспирира нов подход на отношения София-Москва. През втората половина на 20 в. в двустранните отношения се налага нов нюанс, който и досега, в една или друга област, най-вече в икономиката, има актуално звучене. В двуполюсния свят българската икономика изцяло се развива в рамките на Съвета за икономическа взаимопомощ (СИВ). За разлика от периода до 50-те години на 20 в., когато Русия отстоява само политическо влияние на Балканите, респективно в България, след това икономическата зависимост от СССР се засилва многократно. През 90-те години на 20 в. този процес е прекъснат, но не навсякъде. Преходът към пазарна икономика от западен тип не води до увеличаване на брутния вътрешен продукт на България. Напротив, производството е сведено до минимум, а приватизацията предизвиква поредица от фалити на голям брой печеливши предприятия и отрасли. В този период руските фирми, наравно със западноевропейските и американските, се бори за българския пазар. Едва през първите години на 21 век започва процесът на промяната.

Преминали през емоционалния период на обида и негодувание през последното десетилетие на 20 век, в първото десетилетие на 21 в. Русия и България правят успешни опити да изграждат отношенията си на прагматична основа. На заден план остава търсенето на дивиденди от

¹ Османската империя – *Б.а*

близкото или далечно минало като основа за постигането на едни или други цели. Българските политици се опитват (не винаги успешно) да възприемат Русия през призмата на евроатлантическите интереси на държавата. Това обаче не се отнася до българското общество, където младежта е индеферентна към Русия и българското минало, а средното и възрастното поколение се разделят между възхвалата и отрицанието. Новото време обаче изисква нови подходи.

Това осезателно се наблюдава в Русия. Федерацията през втория мандат на президента Владимир Путин последователно и настъпателно отстоява своето място в света на привилигированите. Нещо повече, т.нар. „енергиен рай” на Москва, ѝ осигурява възможно най-добрата в периода след разпадането на Съветския съюз политическа и икономическа ситуация, от която Кремъл се възползва успешно. Очертаващият се геостратегически капан в европейски и азиатски план ориентира руската дипломация към многоаспектни и динамични действия. Емоциите вече не са актуални. България е част от транспортните коридори от изток на запад, която трябва да бъде максимално използвана за руските енергийни интереси. От друга страна членството на България в НАТО и ЕС предопределят поведението на Москва спрямо София. Това означава, че или трябва да я ухажда или да се бори с нея.

Русия се връща към позициите си след Берлин 1878 г., когато прагматизмът определяше нейното поведение на Балканите. Това в пълна степен важи и за България, която през същия период се формира като водеща държава в региона.

Бъдещето не може да се узнае със сигурност, но то може да се изгражда. Остава надеждата, че с времето България и Русия ще възприемат миналото с неговите поуки и достойнства и върху тях ще градят своето бъдеще в глобалния свят.